

ANTE RUKAVINA

JOŠ ŽIVE VELEBITSKE ŠUME

Ante Rukavina
Veterinarska stanica
YU, 48000 Gospić

UDK:630.4 Velebit
Pregledni članak
Ur.:1990-08-23

U ovom radu autor iznosi problematiku iskorištavanja velebitskih šuma i devastaciju krajolika u prošlosti i danas. Dokazuje da su velebitski podgorski obronci bili ogoljeni sječom i paljenjem, kako bi se dobilo što više orače zemlje i pašnjaka, već u vrijeme Ilira i po doseljenu Hrvata od VII. stoljeća. Zatim kako se šuma sjekla i za izvoz, brodogradnju i potrebe seoskog gospodarstva. Velika sječa šume bila je u vrijeme Vojne krajine. Osobito ističe sječju šuma nakon drugoga svjetskoga rata i njihovu izloženost propadanju zbog zagađenosti atmosfere industrijskim razvojem.

Promatra li prolaznik golema velebitska prostranstva u svoj njihovoj cjelovitosti, i ona obrasla šumom a pogotovo ona što svojom potpunom ogoljelošću izazivaju žalosne uzdahe, ponekad mu iskrsne pitanje: kako je do toga došlo i kako su ti predjeli izgledali prije 500, tisuću ili više godina. Kakav je onda bio krajolik te i danas čudesno lijepe, raznolike i zanimljive planine, kakve su slike tih pejzaža gledane s tih istih mjesta nosili u očima naši davni preci ili neki drugi ljudi koji su nastanjivali tu planinu?

Čini se da iste slike velebitskih predjela traju već nekoliko stoljeća iako im se odhrvavamo na sve moguće načine pronalazeći brojne krivce. Ogoljelost pejzaža velebitskih podgorskih obronaka, kako navodi Rogić (1), opisuju već mletački činovnici druge polovice 16. stoljeća, a smatra se da je nastala povećanim iskorištavanjem stočarskih žitelja u 14. stoljeću. Tko zna koliko je puta i prije tog razdoblja nastajalo uništenje velebitskoga biljnog pokrova. A da se on teško obnavlja, poznato je svima onima koji prate njegov razvoj u posljednjih nekoliko stoljeća.

Stoga je pretjerana često ponavljana tvrdnja da su velebitske podgorske obronke ogolili Mlečani odvozeći hrastovinu za izgradnju Venecije. Ne može se posve poreći ta tvrdnja, ali je

Mlečanima bila bliža pristupačnija istarska obala i slični krajevi, a rahlo tlo pri zidanju svojih poznatih zgrada učvršćivali su duboko zabijenim trupcima iz Sibira.

Da su ti obronci bili ogoljeli i u ilirskom razdoblju svjedoče brojni tumulusi i nekropole. Vjerojatno se u bujnoj šumi ili barem šikari ne bi pravili grobni humci i od petnaestak metara promjera, a brojni se pokojnici zakopavali između tankih kamenih ploča, i to u podugačkom nizu. Brojni sporovi za velebitske pašnjake također govore o njihovu vegetacijskom pokrovu, a možda nije pretjerano ustvrditi da su se i u okolici kasnije nazvanog Pisanog kamena koristili prostrani pašnjaci. U tom bezvodnom kraju korištenje vode jedinog vrela izazivalo je česte sporove između Parentina i Ortoplina. Postignuti sporazum pod pritiskom rimskih vlasti uklesan je u golemu stijenu pa i danas govori o tom dobu i sporu nastalom prije skoro 2000 godina. Da je u tim predjelima bila kao danas gusta šuma, onda oni nebi bili pogodni za pašarenje i vjerojatno ne bi bilo sporova.

Da je na podgorskoj strani u nekim razdobljima bilo više šuma nego danas, dopušta i često raseljavanje žitelja s tih obronaka, npr. u doba turskih osvajanja. Ipak je smjelo nekritički prihvatiti tvrdnju Jure Brkljačića-Šiljega, nekadašnjeg domara planinarskog skloništa u Baškim Oštarijama o priči njegova djeda da se nekada iz Baških Oštarija moglo spustiti do mora u Karlobagu po ograncima usputnog drveća. Ta bi se tvrdnja mogla odnositi na sredinu 19. stoljeća ili na prijašnje razdoblje, a već na kraju 19. stoljeća Franić (2) piše:

»Što smo se više odmicali od Senja i Sv. Jurja, to nam se je Velebit prikazivao sve to velebniji u svojoj ogromnosti i goloti. Velebit je krševita i divlja planina, puna vrletnih uvala, zubatoga stijenja i golemih litica. S morske strane su mu kršne bočine većinom bez rašća od kiše i snijega do gola isprane. Silne kamenite gromade uzdižu se na stotine metara visoko.

Stoji gora do sinjega mora,
Krš do krša, kamen do kamena....«



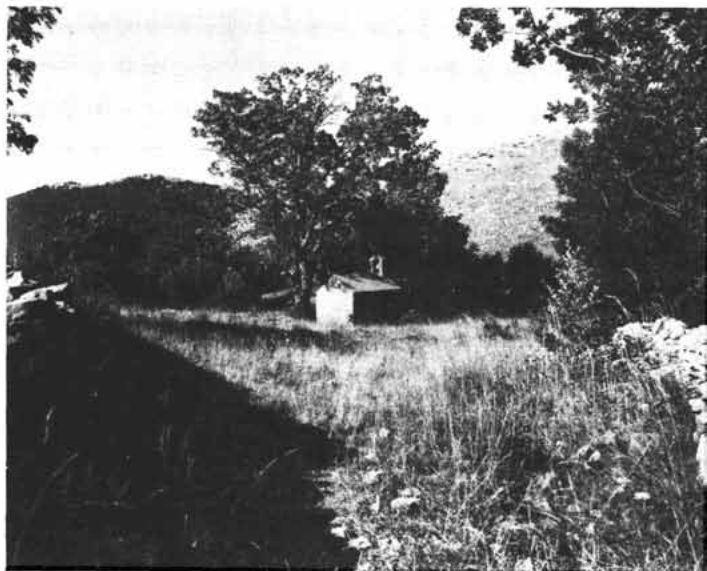
Sl. 95. – Planinski predjeli sjev. Velebita, iznad doca Sinokos, arheološko istraživanje prehistorijskog tumula, uz put prema Pribni, snimio dr S. Božičević 1983.

Ipak, na tom prostoru što ga omeđuje more i najviši planinski vrhovi te cesta Senj-Vratnik i cesta Tulove grede-Obrovac postoji autohtoni šumski pokrov sastavljen od graba, hrasta i bukve te nešto crnogorice zastupljene crnim borom, jelom i smrekom. Većinom u dolcima i dulibama odolijevaju lošim klimatskim i pedološkim uvjetima, dugotrajnoj i jakoj insolaciji, malim i nepovoljno raspoređenim oborinama, jakim vjetrovima, a ponajviše nekad neracionalnom korištenju ili pravom haračenju.

S druge strane na ličkim se obroncima steru goleme šume listopadnog drveća, ponajviše bukve, zatim javora, graba, hrasta, a u pojedinim predjelima smreke i jele. To golemo bogatstvo, ta pluća cijele planine oduvijek su bila predmet grubog iskorištavanja. I to je ovisilo o političkim prilikama i stupnju naseljenosti na prilježnim obroncima i u podnožju planine.

Već samo naseljavanje predstavljalo je ozbiljan udar na šumski pokrov. S povećanjem broja žitelja trebalo je stjecati nove životne prostore, a to je značilo neobuzdanu sječu ili paljevinu u svrhu stvaranja oranica i pašnjaka. Tako su stvarani i takvi su do danas ostali mnogi planinski proplanci. A sam način života u skromnim nastambama i obiteljima s puno djece zahtijevao je stalno održavanje vatre na ognjištu. Vatra se nije smjela gasiti. Rijetki su bili oni koji su nepažnjom ugašenu vatru mogli obnoviti kresivom i komadićem dobro osušene gljive (gube). Zato se po nekoliko ugaraka kao zametak obnovljene vatre često odlazilo i u kuće udaljene nekoliko sati hoda. Kao i uvijek takve su slučajeve prepričavali stariji ljudi još nakon prošlog rata. Iz Jadovnog se odlazilo u Baške Oštarije po zametak nove vatre. Naime, Jadovno je bilo malo naselje i ljudi bi se ljeti zabavili svojim poslovima, a vatra bi se ugasila. Najzgodnije je bilo preko Metle otići u Baške Oštarije. Jer tamo je bilo više kuća, pri neprekidnom protjecanju kirijaških kola trebalo je uvijek biti pripremljenog jela i vatra je morala gorjeti. Time je uobičajeni život u drugom naselju bio nastavljen.

Otvoreno je ognjište gutalo velike količine drva. U planini je bilo izvaljenog i slomljenoga drveća, ali ga često nije bilo dosta pa je sjekira namicala potrebni ostatak. Što je to značilo u razdobljima gušćih naseljenja, vidi se i danas po goletima u okolici sela.



Sl. 96. – Predjeli Mliništa, kraško polje s planinskom crkvom sv. Jelene Cesariće, napušteni ljetni stanovi Podgoraca, snimio dr. S. Božičević 1983.



Sl. 97. – Planinski predjeli Dundović-padeža, snimio dr. S. Božičević 1983.

Ukoliko je točna tvrdnja koju iznosi u jednom spisu iz godine 1588. mletački opunomoćenik Matteo Zane, da je »Morlakia«, tj. velebitska primorska padina, prije trurske provale bila naseljena s 12.000 obitelji, a one su sigurno bile brojčano jake, onda je lako dokučiti koliku je količinu ogrjeva moralo potrošiti približno toliko vatara. Iako Rogić (1) smatra da je ovaj podatak daleko od stvarnosti, ipak je i manji broj obitelji dobrano pridonosio uništavanju vegetacijskog pokrova osobito šuma.

Drugi način prekomjernoga korištenja velebitskih šuma bilo je izvoženje drvne mase u bliže ili dalje predjele. Pritom su najčešći kupci bili žitelji s naših otoka, ali se ogrjevno i građevno drvo izvozilo čak u Mletke. Doprema je do obale bila mukotrpna. Donekle se moglo doseći do dobrih stabala u velebitskim dolinama, gudurama, vrtačama ili na planinskim pristrancima, ali je dovlačenje trupaca bilo uistinu teško. Kako nije bilo pogodnih cesta ni utrlih staza, vlâka, to je bio posao za koji je trebalo puno snage i vještine te pomoći tegleće stoke.

Za one naoko sitne potrebe, za trgovanje pojedinaca s pojedincima s druge strane velebitskoga kanala moglo se svakog dana nasjeći breme ili dva drva, i na tovarnoj životinji, obično magarcu ili mazgi, spustiti ih do same obale. Kako nije bilo pila, to se odsječeno drvo sjeklo sjeklom na manje komade pri čemu su nastajale veće količine tresaka, no tko je o tome brinuo! Važno je bilo unovčiti ono breme koje su neki i na svojim leđima snosili k moru. Naravno, kada se uspostavilo gospodarenje s velebitskim šumama u doba Vojne krajine, sav se taj promet odvijao skriveno od nadležnih službi koje ni za živu glavu nisu smjele vidjeti svježe odsječeno drvo. Naravno, iste te službe posve su preuzele plasman drva preko velebitskih luka, čime su bili pogodeni žitelji velebitskog podgorja.

Međutim, ista ta vojnokrajiska vlast počinje, osobito u doba Marije Terezije (1740-1780), izgradnju prekovelebitskih cesta u svrhu što obilnijeg iskorištavanja velebitskih šuma. Ali i vlâka, utrlih staza kojima su se povlačili trupci čak s druge strane Velebita, iz onih predjela gdje su postojale crnogorične šume s kvalitetnijim stablima. Tragovi tih vlâka još se i danas opažaju u okolici Mirova. Osobito su bili traženi jarboli. A za njih su trebala biti odsječena stabla određene debljine bez ikakvih kvržica ili oštećenja. Bavljenje tim poslom nazivalo se iskrivljenim nazi-

Sl. 98. – Planinski predjeli sjev. Velebita, staro ljetno stanište Podgoraca Lube-novac, snimio dr. S. Božičević 1983.



vom jamborašenje (3). Iziskivalo je puno iskustva i pažljivog postupanja s odsječenim drvetom, jer ga nije bilo jednostavno, niz kamene velebitske bokove, dovlakati sačuvana do mora desetak ili više kilometara.

Naravno da se jedan dio trupaca upotrebljavao za izgradnju brodova, i tuđih i domaćih. Pritom se ne smije zanemariti činjenica da se drvo zamjenjivalo s Mlečanima za žito, a tada se nije štedjela ni snaga ni vrijeme da do te zamjene i dode.

I na ličkoj se strani korištenje drveta velebitskih šuma imalo višestruku namjenu. U prvom redu to je bio ogrjev, a onda građevinski materijal. U tu svrhu, uz postojeće prekovelebitske ceste probijale su se i brojne uže i manje kvalitetne šumske ceste. Ali i jedne i druge imale su na brojnim zavojima proširenja i od 7 metara da bi se niz njih mogli spuštati i svoziti balvani dužine i po 20 metara.

Na ličkoj se strani sječa obavljala obično zimi, u dane kada je bilo manje snijega. Začudo to se događalo obično u siječnju, a onda bi se reklo: ove je godine zima promašita. Baš u to doba u drvetu je bilo najmanje megre (soka), pa se lako cijepalo, a bilo je i lakše. Zato nije ni čudo da se taj mjesec i nazvao siječanj.

Da bi građevno drvo dobilo na vrijednosti već je godine 1866. izgrađena u Štirovači pilana. To je samo povećalo skidanje dragocjenoga velebitskoga runa, i to upravo predjelima gdje su rasla divna crnogorična stabla. Izrasla u vis i do 30 metara, ravna i bez kvržica predstavljala su uzorne primjerke svoje vrste, a njihove zbijene krošnje sve do unatrag desetljeće ili dva nisu dopuštale da snijeg padne do tla. Uzalud je bilo proglašenje Štirovače godine 1929. Nacionalnim parkom, uzalud sve ostale naredbe i uredbe, pa i nedavno proglašenje Velebita Parkom prirode po Ujedinjenim narodima, jer se kroz te predjele i između prorijeđenih stabala vide i obližnji obronci.

Služilo je velebitsko drvo i za druge namjene. Bilo je to na primjer paljenje ugljena. Tako se zvao postupak pretvaranja sirova drveta u obični drveni ugljen. Tim su se ugljenom koristile prvotne električne centrale i početni veleobrotni pogoni. Ali, zato se trebala upotrijebiti izvala, tj. izvaljeno drveće i ono koje je već zub vremena nagrizaio. No, tko bi na to sve pazio!

Ugljenari bi iskopali u zemlji rupe potrebne im veličine i složili u njih drvo. S jedne bi strane potpalili i dopustili da izgara do određenog trenutka kada je već nagorjelo drvo izgubilo veći dio biološke vode. Tada bi sve to potrpali daskama pa zemljom. Vatra bi se odmah ugasila, a drugi se dan ugljen vadio i – prodavao.

Slično je bilo i s izradom vapna. Opet je trebalo kopati rupe. U njih se zatim slagao kamen u obliku bunje, one bunje koja je Bunjevcima predstavljala dom i po kojoj su najvjerojatnije i prozvani. Zidovi su te bunje bili i do 1 metar debeli. U sredini je ostavljen otvor u koji su se slagala drva. Bunja je u visini završavala posve malim otvorom kroz koji će kasnije izlaziti dim. Sve se to pokrivalo zemljom, a zatim se zapalila vatra. Nekoliko su dana tu izgarale goleme količine drva i trebalo ih je stalno dodavati da ne jenja visoka temperatura u unutrašnjosti. Zatim bi se čekalo da se cijeli »pogon« ohladi, pa bi se sve razotkrilo. Kamen bi se pretvorio u vapno, svakome neophodan građevni materijal. Treba spomenuti da se »paljenje kreča« izvodilo u onim predjelima gdje je za to bilo pogodna kamena, onoga pravoga vapnenca. A kako su se tim poslovima bavile pojedine obitelji u više naraštaja, nije im nedostajalo iskustva. Tako se jednim poslom zadiralo u velebitski okoliš, a da najčešće na njega nije bilo nikakvih primjedaba.

U dobrim tesarskih znalaca bilo je uobičajeno traženje stabala pogodnih za izradu šimle. Bio je to nekada i jedini krov na kućama i stajama u Lici imućnijih gospodara, dok su oni manje imućni koristili ražovu slamu. Ti bi znalci došli na povišeno mjesto nekog obronka po kojem je rasla crnogorica i već po pravilnom obliku krošnje odabrali pogodno drvo za sječu. Takve su se smreke ili jele morale lako **cipati** (cijepati) u približno jednako debele dašćice koje su se zatim doradivale prije ugrađivanja u krov.

Analogno tome na podgorskoj je strani bilo uobičajeno traženje stabala od kojih bi se izrađivala vesla. Trebalo je obično u visinskim predjelima pronaći stablo određene debljine i dužine bez ijednog čvora. A zatim ga donijeti do mora. Nakon uvođenja šumskog reda upravo se takva stabla nisu smjela sjeći. Ali ploviti se moralo ...

Također su se posve pravilno izrasla stabla tražila za svakodnevne izrade običnih kućnih potrepština, kućnog pribora i pomagala. Neke su se obitelji posvetile izradi najjednostavnijega kućnog namještaja i bile po tome nadaleko poznate. Najpoznatiji su bili žitelji iz Kutereva iz okolice Otočca.

Danas su se već zaboravili neki načini iskorištavanja velebitskih šuma, u ovom slučaju borova. Bilo je smolarenje, tj. dobivanje pakline. Naime, zarezivanjem uokrug i naniže u koru na borovima cijedila se iz nastale pukotine smola. Posebnim postupkom dobivala se crna smolasta masa pod nazivom **paklina**. To je bio dosta čest lijek za natečenja i nagnječenja kod ljudi i životinja, a i za druga vanjska oboljenja shodno postojećoj praksi i iskustvu. Po dobivanju pakline bili su poznati predjeli Velike i Male Paklenice pa se smatra da su one po tom dobile i svoje nazive.

Već je posve zaboravljeno paljenje bukovine u svrhu dobivanja bukova pepela koji se upotrebljavao u talijanskom staklarskom obrtu. Usput u Mletke se izvozilo dosta drvena ugljena za potrebe njihove lončarske i porculanske industrije. Sve te trgovačke poslove propisivao je Senjski statut iz godine 1388. kojim je i inače bila regulirana cjelokupna trgovina drvetom s Velebita.

U poslijeturskom razdoblju sređuju se prilike. Novonaseljeno žiteljstvo osniva svoja naselja služeći se obadvojema velebitskim padinama pa i najvišim planinskim pašnjačkim površinama. Razumljivo je da u tom razdoblju nastaju i brojni toponimi koji podsjećaju na raznovrsnu šumu koju su Bunjevci u zatekli: Bristovac, Rastovci, Javorovac, Grabarje, Klada, Donja i Gornja Bukva, Jablanac, Jelarje, Javorje, Rakita, Smrčevac, Vlaka, Jasenovača, Grabova strana, Meralovac, Lipovac, Bukovac, Borovac, Jelovac, Štirovac, zatim Jabukovac, Kruščica itd, a toponim Dušikrava Gajina (4) podsjeća na ilirsko razdoblje (dušk = hrast).

Međutim vojnokrajiska vlast već godine 1765. objavljuje novi šumski red kojim je drvena

trgovina postala državni monopol. Pritom su izdane i opširne instrukcije graničarskom šumarskom osoblju o mjerama za čuvanje šuma. Pri kraju 18. stoljeća iz jednog izvještaja krajiškog šumara Pirkera vidi se koliko štete nanose šumama koze. Zato je već godine 1777. proglašena prva zabrana držanja koza, koja je vrijedila sve do godine 1803. U ondašnjim nesigurnim prilikama ta se zabrana nije dosljedno provodila pa su neka ograničenja obnavljena. Tako se od godine 1852. u sjevernom, a od godine 1873. u dalmatinskom dijelu koze nisu smjele puštati u šumu.

Ukidanjem Vojne krajine donosi se zakonska uredba o ulaganju novčanih prihoda od prodanih šuma za pošumljavanje ogoljelih krških predjela. U Senju se osniva inspektorat za pošumljavanje krša koji raspoláže vlastitim rasadnikom i administrativnim osobljem te može preuzeti cjelokupnu organizaciju pošumljavanja. Gole su površine pošumljavane većinom crnim borom, pošumljene površine ograđivane su kamenim suhozidom i na taj su se način smanjivale pašnjačke površine. Iako su stočari na tim radovima mogli ostvariti ponešto kratkotrajnije novčane dobiti, ipak su se krajnje nepovjerljivo odnosili prema toj akciji koja im je u prvom redu smanjivala pašnjake, zatim sprečavala kretanje stoke, a navukla na glavu lugare koji su vlastima prijavljivali ulazak stoke u branjevine, ali su u isti mah čestim boravkom u tim predjelima vidjeli i ono drugo što se događa sa šumom, a što tim žiteljima nije bilo pravo.

Uz to godine 1888. proglašena je nova zabrana držanja koza u šumskim predjelima. To je bilo neposredno po ukidanju Vojne krajine. Tada je protiv koza agitirao i jezikoslovac Stjepan Šulek (5), profesor gimnazije u Gospiću i Otočcu, govoreći da je koza slična dobročinitelju koji uzima dvaput više nego što daje.

Godine 1954. proglašena je i treća zabrana držanja koza, no kako se u poslijeratnom razdoblju naglo smanjio broj stočara na Velebitu, ta je zabrana sama po sebi odumrla i sedamdesetih se godina rješavanje toga pitanja prepušta područnim općinama.

Nijedna se od tih zabrana nije strogo provodila, pogotovo ne na južnom Velebitu, gdje je često u tim nepristupačnim predjelima vladala opća nesigurnost. No s neočekivano velikom potražnjom drvne mase u posljednjim desetljećima pojavila su se i nova tehnička sredstva koja ne da brste šumu nego je kose i žanju, a kako se to sve planira u visokim forumima, često je glas zaštitnika šume, prirode i Velebita samo nemoćan uzdah koji vjetar raznese preko velebitskih goleti.

Danas se čini jako naivnim nekadašnje skupljanje lišća (šušnja) za prostirku u seoskim stajama, iako su šumari nastojali i to urediti naređujući da se svake godine koriste drugi predjeli, jer da se korištenjem uvijek istih predjela odnosi supstrat potreban za stvaranje hranjive šumske podloge. Također i skupljanje listnica, tj. kresanje grana većinom graba, jasena ili hraste za prehranu ovaca i koza u pomanjkanju sijena za dugih zima. Od grana napravljeni lišnjaci u obliku stogova uistinu su oskrvnjivali veći broj stabala, no daleko manje nego što je uništio poslijeratni izum tzv. golih sječa pri kojima se posiječe svako drvo na nekom obronku. Stručno objašnjenje da će se te površine pošumiti često se ne ostvari pa na ogoljelom mjestu izraste bezvrijedna šikara ili bujice odnesu zemlju i obronak pretvore u pravu pustoš.

Pri tom se potpuno zaboravlja na onaj nekadašnji plakat koji se nekada nalazio i u svakoj đačkoj čitanci s geslom: Čuvaj, gaji i štedi šumu! I uz njega idiličan tekst:

MOLITVA ŠUME: Čovječe! Ja sam toplota tvog ognjišta u hladnim zimskim noćima, prijateljski hlad po ljetnom suncu. – Ja sam sljeme tvoje kuće, daska na tvojoj trpezi, postelja na kojoj spavaš i drvo od koga gradiš lađe. – Ja sam držalica tvoje motike, vrata tvog obora, drvo tvoje koljevke i mrtvačkog sanduka. – Ja sam kruh dobrote i cvijeće ljepote. Slušaj molitvu moju: **NE UNIŠTAVAJ ME!**

Poslijeratno razdoblje nije uvažavalo razloge koji su govorili u prilog očuvanju šume. Potreba je za drvom bila golema, svake godine postajala sve većom, šumske su ceste postajale pre-



Sl. 99. – Planinski predjeli sjev. Velebita, Dundović-padež, stari napušteni pastirski ljetni stanovi Podgoraca, snimio dr. S. Božičević 1983.

kratke, a prijevoz drvene mase kirijašenjem tj. konjskim i volovskim zapregama, prespor. Prošla su vremena kada su kirijaši preko cijelog Velebita u podgorske luke prevozili goleme trupce. Na isti su se način podmirivale i potrebe za ogrjevom u ličkim selima. Ali je raseljavanje ličkih sela ubrzo znatno umanjilo takav način drvarenja. U većini slučajeva životinjske su zaprege zamijenili golemi teretnjaci. I sve je to još bilo podnošljivo sve do onoga dana kada su se pojavila najnovija tehnička dostignuća u obliku strojnih pila i mehaničkih utovarivača koji su ubrzano odnosili runo s Velebita.

S njima su se pojavila i nova zanimanja: sjekač, vlakač, tovaraš i makljač, a svako je od njih pridonosilo sve većoj devastaciji šume, iako je pri planovima sječe, barem na riječima i na papiru, uzimana u obzir svaka mogućnost za njezinu zaštitu.

Sjekači su odsijecali redom obilježena stabla, a usput i koje neobilježeno, vlakači su ubrzano traktorima, a na najtežim terenima i konjima izvlačili trupce na ceste, tovaraši tovarili cjepanice i trupce, a makljači gulili koru s onih stabala koja su bila određena za preradu u papir. Sve je to unosilo pravu pustoš u velebitske predjele, na plećima planinskim ostajali su ožiljci koji se stoljećima neće sakriti.

No, kako je već napisano (6), »Posao mora teći bez zastoja, jer treba s velebitskog trupla skinuti godišnje nekoliko stotina tisuća prostornih metara oblovine, tehničkog drveta i ogrjeva,

i prebaciti ih na kopnenu ili podgorsku stranu. Među tisućama trupaca nalaze se i oni iz najdubljih vrtača, s najstrmijih padina i najviših predjela, koji najduže prkose snijegu i vjetru i lome sječiva motornih pila i sjekira, ali ipak padaju; to su oni čuveni i nadaleko poznati trupci koji na koncu prkose i zakonima fizike, jer ako pri utovaru na brodove-strance slučajno padnu u more, nestaju u dubini, kao da koriste posljednju priliku da ostanu uz žile starca Velebita s kojeg su ponikli. I svi ti trupci, sva ta brda izvezenog drveta jedva mogu uzdržavati nekoliko ličkih tvornica utemeljenih na toj drvnoj masi. Odlaze i preko granice da se povrate skupi i preskupi, jer iza njih ostaju padine ogoljele sječom, koje potom raznesu bujice, oderu i stvore na kartama nova bijela mjesta, rane u velebitskim krajolicima što ostavljaju tugu u srcima velebitskih posjetilaca.«

Uzalud zato one brojne korištene i nekorištene lugarnice po Velebitu. U prvi mah napravljene zato da barem donekle sprečavaju neobuzdanu sječom postupno su se pretvarale u prave izvidnice odakle se ocjenjivalo koji će se predjel što prije posjeći. A lugar i ostalo šumarijsko osoblje nažalost nagrađuje se po što većem učinku. A sve to plaća planina. Posljednji dokaz za to potječe upravo iz godine 1990. kada je trebalo u zavižanskim predjelima po Premužićevoj stazi izgraditi cestu u samo srce Rožanskih kukova. Odakle je trebalo iskoristiti nekoliko tisuća smreka promjera pri zemlji oko tridesetak centimetara, što govori da su stare i do 500 godina. Čini se ipak da su brojni protesti spriječili Šumariju iz Senja u tom naumu.

Rijetki su danas preostali stočari na Velebitu, a još rjeđi oni koji u svojim nastambama upotrebljavaju plin. I ne mogu se načuditi što ih netko u rana poratna vremena nije naučio da se služe ovim tehničkim dostignućem. Zamislite samo, kažu, koliko bi se šume, a nama truda, bilo uštedjelo na taj način.

No ima još nekoliko stalnih i velikih opasnosti za velebitske šume. Na neke se od njih može donekle djelovati, ali ponekad nikakve pomoći neće biti ukoliko cijelo čovječanstvo ne pronađe putove da spasi samo sebe.

U prevratnim godinama, a takvih je, hvala Bogu, u nas dosta, u šumama nastaje pravo puštošenje. U danima kada su svi ljudi zabrinuti za svoju sutrašnjicu iskoristi se svaki tren da se iz šume izvuče što više, ponekad pravo bogatstvo. Nažalost takva navika nekima ostaje zauvijek u krvi i ne mogu se je odreći, jer vide da to isto rade i oni koji bi šumu morali čuvati i zato su plaćeni, ali je valjda zbog toga iskorištavaju s još većim intenzitetom. I prolaze teretnjaci, desetke ih, i stotine, kao da je velebitska šuma vlasništvo najvećeg neprijatelja....

Ponekad, u toplu ljeta, kada božja zvijezda usije i kamen na proplancima, pojave se šumski požari. I gori naš Velebit, gori, ali ne baš često. Nadljudskim naporima cijelih sela **trnačina** bi uspjela ograničiti nepogodu na najmanju moguću štetu i time spasiti planinu. Jer ako bi se vatra ugnjezdila u daleke i neprohodne dolove, nema te sile koja bi ustavila njezin vatreni hod. Samo kiša ... a nakon toga zacrnjeni obronci godinama su upozoravali na veliko zlo koje je godine te i te snašlo planinu. A to se pamtilo...

I na onim planinskim mjestima gdje ljudska noga rijetko zađe primjećuju se promjene. Pojedina stabla pokazuju očite znakove bolesti. Usred najboljega vegetacijskog razdoblja na drveću žuti lišće. Stočari sa strahom u riječima i očima kažu prolazniku: Dico moja, šuma propada, suši se skoro svako peto drvo, ponekad i više od toga. Što će biti sa šumom i s nama?

To je danak koji šuma plaća nezaustavljivom hodu industrijskog razvoja. Koliko će on naškoditi velebitskim šumama, pokazat će budućnost. A u sve buduće godine sa zebnjom ćemo promatrati velebitske vršine. I oblake nad njima. I pomišljati: donose li oni planini nove količine otrovnih sastojaka? Ili joj služe kao zastori nad ljepotama koje, vjerujemo to i dalje, neće nikada nestati.

IZVORI:

1. Rogić, V.: Velebitska primorska padina, Zagreb, 1958.
2. Franić, D.: S gjacima, Donja Tuzla, 1901.
3. Balen, Š.: Velebit se nadvio nad more, Zagreb, 1985.
4. Kosović, B.: Postanak naziva Lika i Ličani, Lički kalendar, Zagreb, 1935.
5. Anić, M.: O pridizanju šumske privrede u Lici, Lički kalendar, Zagreb, 1935.
6. Rukavina, A.: Velebitskim stazama, Zagreb, 1979.

DIE VELEBITISCHEN WÄLDER LEBEN NOCH IMMER

Zusammenfassung

In diesem Artikel wird die Problematik der Ausnutzung der velebitischen Wälder ausführlich dargestellt. Der Autor bearbeitet die Frage der Devastation dieser Wälder und ihres Landschaftsbildes in der Vergangenheit und heute. Er beweist, dass die vorgebirgischen velebitischen Abhänge schon in der illyrischen Periode entblösst waren, aber es gab dort zu dieser Zeit auch üppige Hutweiden. Das beweist eine Steininschrift über die Ausnutzung des Wassers von einer einzigen Quelle in dieser wasserlosen Gegend.

Viele gebirgischen Abhänge sind grob ausgenutzt worden, weil viele Einwohner neue Gegenden besetzt hatten, und das resultierte mit wildem Baumschlagen oder mit Brandlegung zum Zweck des Schaffens der Hutweiden und Ackerfelder.

Eine Art Ausnutzung der velebitischen Wälder war auch die Ausfuhr der Holzmasse in näheren und entfernteren Gegenden.

Zur Zeit der Militärgrenze wurden die Wälder (wegen des Ausbaus der transvelebitischen Strassen) sehr devastiert.

Das velebitische Holz diente zum Ausarbeiten der Ruder und verschiedener Hausgebrauchsgegenstände.

Grosse Devastation entstand nach dem zweiten Weltkrieg, aber das Traurigste ist, dass die Wälder krank geworden sind: sie zahlen Steuer dem unaufhaltbaren Gang der industriellen Entwicklung.